

Noten

1. Annelies Rasker, De Freinetbeweging, een halve eeuw ervaring in onderwijsvernieuwing. Uitgave van de Freinet Beweging Nederland. Correspondentieadres: B. G. Donkersloot, Ilperveldstraat 119, Amsterdam. (1972)
2. Elise Freinet, Naissance d'une pédagogie populaire. Masperol Place Paul-Painlevé, Paris V^e. (1970).
3. Tineke Krol, Beste levende taal oefening: werken met vrije tekst, in: Onderwijs en Opvoeding, April, 1970.

DE VON NA 3½ JAAR. EEN SUPJEKTIVE BESCHAUWING

KORTE TOESPRAAK, GEHAUDEN TIJDENS DE LEDENVERGADERING VAN 4 OKTOBER 1972

J. S. ten Brinke

Het is misschien achteraf toch niet zo'n goet idee geweest om een half uurtje - want meer zal er toch wel niet inzitten - te reserveren voor een beschauwing, ook al is die supjektief, over de VON. De VON is namelijk een tamelik belangwekkende vereniging. In een half uurtje kun je daardoor, in verhauding tot het totale aantal dingen dat besproken zou kunnen worden, maar heel weinig aanstippen en in ider geval niets uitdipen. Als U deze prekaire situaatsie begrijpt, wil ik wel proberen een poging te doen.

Het is waarschijnlijk ook goet, dat af en toe eens imant in de VON probeert de verschillende drijfveren, waardoor we met z'n allen bij ons werk bewogen worden, tot een samenhangent geheel bijeen te voegen. Het werk dat door ons zeer uitgebreide kader wort gedaan, is altijd inspannent, temeer daar het bovenop de gewone werktak komt. In zo'n situaatsie is het belangrijk, dat men zo presies mogelijk weet waarvoor, en 'waarvanuit' men bezig is. Ik wil er nog aan toevoegen, dat ik niet vanaf een zekere afstand naar onze vereniging heb gekeken toen ik deze toespraak voorberijde. Ik heb me steeds gevoelt als imant die 'erin zit', en om zich heen kijkt naar het ingewikkelde beweeg dat de VON in die drie en een half jaar is gaan ontwikkelen. Een beweeg dat ik overigens beslist niet meen kompleet te hebben doorgront.

Om enig houvast te krijgen op wat de VON nu wel en niet is, moeten we eerst de *doelstellingen* in het vizier proberen te krijgen; en dan niet de doelstellingen zoals die in de statuten staan, maar de werkelijke, levende, met emootsie geladen doelstellingen. Het zijn er twee:

1. we proberen mensen, die we soms met een wijinig aansprekent woort 'onderwijzen-den' noemen, te *inspireren*;
2. we proberen een bepaalde mentalitijt, vriendelik 'kortzichtighijt' geheten, te *bestrijden*.

Deze twee komponenten verklaren m.i. het wezen van de VON vrij volledig. Ze verkla-

ren ook de inmiddels, als 'spesjale VON-sfeer', alom bekend geworden verenigingsgeest. Doelstelling 1 zorgt voor het antoeziaste, het - je durft het woort nauweliks te gebruiken - blij; doelstelling 2 voegt daar een kordate, effisjente aanpakkerighijt aan toe. 'Wees maar vrolik en kijhart', zo wert enige tijt geleden als instruksie aan een VON-afgevaardigde naar een vergadering meegegeven.

We moeten het nu dus wat nader over twee dingen hebben: over inspireren en over vechten. Laten we maar met het vechten beginnen, dan hauden we het plezirigste voor het laatst.

De kortzichtighijt. Hier past een ernstig woort vooraf. Wat ik nu ga zeggen, zau zeer goet verkeert kunnen overkomen. Wat ik niet ga zeggen is: het onderwijs is kortzichtig. Wat ik wel ga zeggen, is: het onderwijs is een van de vormen van maatschappelijke aktivijt waarbinnen de kortzichtighijt uitstekende kansen heeft. Hoe komt dit? Door op z'n minst drie oorzaken:

1. de onderwijzende staat in de normale onderwijssituatsie gewoonlik tegenover veel jongere personen, en kan dus veel te gemakkelik gelijk krijgen;
2. bijna al het onderwijs vint in een afgesloten ruimte, schoollokaal geheten, plaats; invloeden van buiten kunnen daardoor maar al te gemakkelik worden afgesloten;
3. onderwijs is tot een kolossaal, op natsjonaal nivo georganiseert bedrijf geworden, zodat dus op allerlei niveos personen het kontakt met de onderwijs-werkelikhijt drijgen te verliezen.

In zo'n situatsie is het uit een oogpunt van demokratise higijene dringent nootzakelik dat er kritise, vaak zelfs lastige, verenigingen in het velt aan het werk zijn. In die overweging alleen al vint de VON haar rechtvaardiging.

Er is in de afgelopen jaren op de drie oorzaken-niveos die ik zojuist genoemd heb, ook flink gestreden. Wat het eerste oorzaken-nivo (de onderwijzende krijgt te gemakkelik gelijk) betreft: de nootzaak van een zogenaamde kwetsbare opstelling (gemakkeliker als slogan geuit dan in een classesituatsie te kiezen; je moet er nog steeds van goeden morelen huize van komen) tegenover leerlingen, ligt implisiet aan vrijwel alles wat VON-leden schrijven en zeggen ten grondslag. (De, doelbewust nuchtere, toevoeging omtrent Ideaal en Werkelikhijt die ik daarnet plaatste, beoogt ons wèl te doen realizeren dat het doen van uitspraken alléén niet voldoende is.)

Op het tweede oorzaken-nivo (onvoldoende relaatsie school-maatschappij) is sprake geweest van zeer veel eksplisite aktivijt. Het enige malen in MOER, en herhaaldelik op konferensies aan de orde gestelde dóordenken op onderwijsdoelstellingen, tenijnde de maatschappelijke wortels van bepaalde opvattingen te achterhalen, is daar een vorm van. Daarbij onstont verwarring, hoe kan het anders, en zal verwarring ontstaan, b.v. als we, zoals het plan is, op de volgende ledenvergadering een werkelik doordacht stantpunt tegenover l.b.o. en middenschool zullen trachten te gaan formuleren. Maar beter verwarring dan dikhuidige ijgenzinnighijt. Verwarring is het onvermijdelik gevolg van het fijt dat wij problemen niet van ons afstoten, of met ferme uitspraken onschadelik trachten te maken, *maar binnen ons toelaten*. We zullen telkens weer door periodes van twijfel, onzekerhijt en inwendige tegenspraak moet gaan, om inzichten te berijken die werkelik haut snijden.

Als voorbeeld van het betrekken van maatschappelijke overwegingen bij het taalonderwijs kan ook de spellingsaksie gezien worden, ten aanzien waarvan de VON de moet heeft opgebracht een impopulaire daad (nl. het hanteren van de voorgestane spelling in een aantal van haar publikaatsies) bij het fraai-klinkende woort te voegen. Hoe prachtig ziet onze niwe folder ('Moedertaal is een tamelik belangrijk vak/daarom is de VON een tamelik belangrijke vereniging') eruit! En wat een pijn doet het dan niet om na een dramatische opsomming van allen die lit kunnen worden van de vereniging, deze zin te moeten laten afdrukken: 'Voor hen allen - ZONDER ONDERSCHIJT - de VON!'

Ik durf U te bekennen dat ik gevraagd heb of dit stukje - in strijd met het besluit van de ledenvergadering - in de aude spelling mocht. Maar nee, het mocht niet, dat was in strijd met de afspraak enz. Maar het doet je verdriet. Trauwens, ook het woort in de titel van deze toespraak dat er in de aude spelling zo stralent uitziet, 'subjektief', is door de niwe, overigens vurig door mij voorgestane spelling, tot iets wijinig aantrekkeliks (ik hat willen schrijven: 'klaunesks', maar schrok toen alweer) vervormt.

Tenslotte is de VON aktief geweest op het derde oorzaken-nivo, dat van de, niet altijd gunstige, invloed van de onderwijsinstanties. De idejenstrijd op dit terriijn is al op de dag van haar oprichting begonnen en zal, als de VON even lang zal blijven bestaan als de 'instantsies' (dat is eeuwig) van onbeperkte duur zijn. Dat is helemaal niet erg, integendeel: het is een van de wezenskenmerken van de tolerante demokraatsie. Ten aanzien van dit punt wreekt zich het fijt dat ik maar wijinig tijt heb. Ik beperk me ertoe vast te stellen, dat vroegere ledenvergaderingen uitgangspunten voor een naatsjonaal onderwijsbelijt hebben opgesteld, waarin instantsies die zich bezig zullen gaan houden met leerplannen, als dienstverlenende in plaats van als dirigerende instituutsies werden gezien; en dat - wat op zichzelf verheugent is - de diverse instantsies met wie hierover is gepraat, voor deze geluiden beslist niet doof zijn gebleven.

Ook het voortdurende streven van de VON om kleuterlijtsters, onderwijzers en leraren-Nederlants *gelijkelijk* als moedertaal-leraren te zien, kan gezien worden als een poging om duidelijk verkeertgegroeide verhaudingens enigszins te korrijzeren.

Uit wat ik zojuist heb gezegt volgt, dat ik instantsies die zich op hoog nivo met leerplan-denken bezig houden, of willen gaan houden, een zekere kortzichtighijt verwijt. Dat is een ernstig verwijt. Hoewel ik de mensen die aldus bezig zijn persoonlijk respekteer, geloof ik toch dat ik het verwijt, in het algemeen belang, maar moet hanthaven. Wat mij vooral treft is dat men zo verschrikkelik *wijnig relativeert*. Het beïnvloeden van onderwijs is een zo ingewikkelde zaak, en zeker het gunstig beïnvloeden daarvan, dat ik ervoor zau terugschrikken zoveel dingen met zekerhijt te zeggen, en zoveel dingen *niet* aan te stippen.¹ Onderwijs geschiet in de klas, niet op papier. Het is een ingewikkelt proses tussen allerlij soorten mensen, die ook weer op een ingewikkelde manier van boven en van buiten af beïnvloed worden. Het zal een lange weg van voorzichtig proberen moeten worden, willen we erachter komen hoe je werkelijk beter onderwijs - in plaats van beter papieren onderwijs - krijgt. De VON kan in dit proses een niet onaanzienlike rol spelen.

Het enige dat we in dezen niet hoeven, en ook niet mogen relativeren, is het belang van goet gedokumenteerde, heldere informaatsie. Op dat punt zullen VON en de 'in-

stantsies' elkaar zonder meer kunnen vinden.

Tot zover deze, geheel onvollledige, weergave van de avonturen van de VON met de kortzichtigheid. Natuurlijk heeft de vereniging bij haar enerzjieke ondernemingen niet altijd op details kunnen letten. Menige steek heeft ze laten vallen, daarbij lang niet altijd geëkskuseert zijnde door tijdgebrek. De ervaring heeft al geleert, dat we in de VON geregelt even moeten uitblazen van het bestormen, en dan weer de zaakjes op poten moeten zetten. Hier heeft een kontakt 6 maanden niet gefunkioneert, waardoor een deel van het kader ongemotiveert is geraakt. Daar is een groep aan de gang die dwars inwerkt tegen een andere, al eerder gestarte groep van wier bestaan zij niets afweet. Daar wij veel actieve groepen hebben: MOER-redaksie, Interkom-redaksie, Konferensiekommissie, Wetenschappelijke Atvies-Raat, Kwikgroepen, nu ook weer KOKOPAK (Konferensiekommissie Pedagogise Akademies), kan er veel misgaan. Misschien is het verstandig om, nu we juist een periode van strategies denken achter de rug hebben, weer wat aan de goede-dagelijkse-gang-van-zaken te doen.

Laten we het strijden nu even rusten. Laat ons tot het *inspireren* overgaan. Lukt dat? Zal dat blijven lukken? En *hoe* doen we het?

Wat het eerste betreft: zelf onderga ik de VON als bijzonder inspirerend. En 85% van de konferensiebezoekers met wie ik erover praat, zeggen het ook. Laten wij dus aannemen dat het met het inspireren wel lukt.

Hoe doen we het? (derde vraag). Ik geloof dat we zonder al te veel overdrijving dit kunnen zeggen:

1. We inspireren omdat we het onderwijs als een echte levensvervulling zien, dus als meer dan een redelijke baan; onderwijs wordt gezien als iets waarin je je vrij compleet kunt uitdrukken.

2. We inspireren omdat we mensen graag zelfstandig willen laten denken, en hen aanmoedigen zelf oplossingen te zoeken (o.a. vanwege de dubbele bodem dat we hopen dat VON-leden die mentaliteit ook weer zullen doorgeven aan hun leerlingen). Natuurlijk gaan we daarin af en toe te ver; veel VON-leden willen nauweliks langer dan een kwartier naar een deskundig imant luisteren, dan hebben ze alweer zoveel idejen dat ze twee maanden verder kunnen. Sommigen zouden met nog een kwartier luisteren beslist gebaat zijn geweest. Maar aan de andere kant, 'maat houden' is goet voor de saaien en initsjatieflozen. Laten we dus af en toe maar eens wat te ver gaan.

Blijven we inspireren? (tweede vraag). Mijns inziens wel, als we blijven durven niwe risikodragende dingen te doen. Of, om het agogies te zeggen: als we geregelt durven te defreezen. Zoiets is in de VON tot nu toe telkens gebeurt als er, na het voltooiën van een bepaalde onderneming, een zekere tevredenhijt was ontstaan. Het defreezen zette dan vrijwel onmiddellik in via ontevreden geluiden (zogenaamt 'gemor') uit kommissies als MOER of COCON, of via plotselinge initsjatieven uit ledenvergaringen. Kommissies en leden, kent dus uw plicht. Bemoei u ermee! En hanteer, van tijd tot tijd, de defreezer.

Dit over de twee doelstellingen van de VON. In de agenda staat vermeldt dat ook iets

over Marcuse en Rogers zou worden verteld. Misschien zijn enkelen uwer daar wel speciaal voor gekomen.

De historische achtergrond van de genoemde agendatoevoegingen zijn de volgende. Een maand of tien geleden vond een gesprek tussen enige VON-kader-leden in de keuken van Dana Constandse plaats, waarbij plotseling de namen van voornoemde grootheden vielen (uit de mont van de tans aan het woort zijnde spreker). De in die keuken aanwezigen kwamen tot de konklusie dat de VON-leden nodig eens over deze belangwekkende invloeden moesten worden geïnformeert. En toen, vier maanden geleden, deze agenda werd samengesteld, was dat idee blijven hangen. Maar toen ik definitief moest gaan bepalen wat ik hier zou gaan zeggen, bleek het niet zo'n goet idee te zijn. De VON is de VON (een vereniging met 2184, voor het merendeel zeer actieve en zelfstandig-denkende leden), en kan niet in de eerste plaats geïdentificeert worden met twee, overigens zeer belangwekkende heren.²

Maar het is toch misschien wel interessant om *iets* te zeggen over wat daar in die bewuste keuken werd besproken.

Allereerst Marcuse. Ik geloof beslist dat we diens invloed moeten zien in de weerzin tegen verbaal ('mitologizerent') geweld, dat de VON, als zovele moderne verenigingen, kenmerkt. De nijging tot het hier bedoelde 'ontmaskerende analyseren' is sterk merkbaar in MOER, kan meestal worden aangetroffen in tenminste één konferensie-stroming, en wort, naar mijn ijgen ervaring, ook geregelt bedreven in de WAR. In Interkom is het verschijnsel niet sterk merkbaar.

Overigens wil ik hier aan toevoegen dat, voor zover ik kan nagaan, de echte Marcuse-aanhanger zich in de VON waarschijnlijk niet helemaal thuisvoelt. Daarvoor bestrijden we bepaalde structuren niet hart en krachtig genoeg. 'De VON is wat te vrolik', zeggen ze misprijzent. Natuurlijk mogen ze dat vinden, maar ik ben er niet zeker van dat ze gelijk hebben. Wij hebben met onderwijs te maken; niet in de eerste plaats met onderwijsstructuren, maar met levend onderwijs 'dat echt gebeurt'. In die materie berijk je met krachtig optreden zo wijng. Natuurlijk is het wel het enige middel in anderssoortige situaatsies, b.v. die welke betrekking hebben op arbijs- en rechtszekerheidskwesties in de industrie. Als wij een vakvereniging waren die zich op dat terriyn bewoog, zouden we anders moeten optreden. Maar in het 'levende' onderwijs waar het ijgenlik niet om harde knikkers gaat maar om haudingen, instellingen en andere (belangrijke) software, berijk je m.i. met geweld minder dan met vreetzame, zelfs wat ontspannen benaderingen. Met wat ik hier zeg, spreek ik zeker niet voor alle VON-leden: er zijn er die er anders over denken. Maar: dit mocht een supjektive beschauwing zijn.

En nu: Carl Rogers. Diens invloed is veel onversnedener. Hij - de invloed - is erin gekomen via de VON-konferensies, eerst in Amersfoort, daarna in Noordwijk. Het zijn de eerste COCON's geweest die Rogers' kernidee, beschreven in zijn beroemde 'Freedom to learn' als juist erkennende, met zijn opvattingen in de konferensieorganisaatsie zijn gaan eksperimenteren. Die idejen zijn, onverantwoort beknopt, weergegeven:

- a. het menselik individu moet als uniek gegeven worden erkent;
- b. mensen moeten elkaar leren ontmoeten via meer dan alleen maar hun zogenaamde raatsjonele verstant, maar ook via hun gevoel en hun lichaam (deze laatste toevoeging

zal zeker misverstaan worden; ik laat het ekspres maar zo; u kunt alles bij Rogers nalezen). Het resultaat van dit experimenteren was: konferensies van een soort dat de onvolprezen staf van de Leeuwenhorst nog nooit hat meegemaakt (en, naar ijgen zeggen, elk jaar weer graag meemaakt). Natuurlik traden ook spanningen op van het soort als door Rogers, roetinematig haast, wort beschreven: er zijn mensen voor wie het wegvallen van autoritijt te machtig is, en er zijn autoritijtten voor wie het opengebroken-worden te machtig is. De gemiddelde konferensiebezoeker gaat hier natuurlik met een schauderophalen aan voorbij: 'Daar moet je, als je je kwetsbaar wilt opstellen, en je zegt toch dat je het wilt, maar tegen kunnen'. Maar in kringen van COCON was men vorig jaar al zo ver, dat men met het verschijnsel op een positive manier rekening wilde gaan houden.

We moeten maar eens ophauden. Ik geloof niet dat ik, omdat ik nu toevallig de konferensies heb genoemd, ook nog ekspres iets moet zeggen over MOER - onze pioniers -, de WAR - wier onverbiddelijke bestseller over kreative taal binnenkort verschijnt -, en over Interkom - de enige groep die waarschijnlijk enig freeze van harte zou begroeten. Ook hoop ik dat elke kwikgroep, en elk lit dat aktief geweest is, meende dat hij of zij bedoelt wert, telkens als ik weer eens iets goets over de VON zij.

Ik heb geprobeert iets te zeggen dat ik meen, en waarvan ik, naar ijgen eer en geweten, geloof dat het enigszins wáár is.

Trekt u gerust uw eigen konkluzies.

NOTEN

1. In deze korte toespraak zijn, zoals al aan het begin gezegt wert, alleen een aantal dingen aangestipt, niet wáár gemaakt. Nu ik de tekst die ik op 4 oktober vóór me hat, persklaar maak, bespeur ik bij mezelf de nijging toch een paar voorbeelden te willen noemen.
T.a.v. de stellighijt treft me steeds weer, dat men meent dat leerplannen die van bovenaf komen, beter zijn dan die in scholen zelf ontwikkelt worden. Voorts, dat men zich tamelik zeker voelt omtrent de doelstellingen die een school of de leraren in een bepaalt vak zauden moeten nastreven.
Waar, naar mijn ervaring, niet of nauweliks over gepraat wort, is o.a. de vraag hoe je evalueert of wat er in de klas (werkelijk) gebeurt een ontwikkeling ten goede of één ten kwade is (hierbij doen zich een enorm aantal vragen voor, benevens de noodzaak een al even enorm onderwijskundig tiem in te schakelen). Ook vragen wat 'ontplooiing van de leerling', 'maatschappelijke verantwoordelikhijt' enz. in werkelikhijt betekenen, schijnen niet zeer brandent te zijn.
2. Misschien komt er ook nog eens een gelegenhijt de invloed van een derde heer, namelijk Jan Muusses, te analyseren.